

ULOGA VJERSKOG OBRAZOVANJA U DRŽAVNIM ŠKOLAMA U POLJSKOJ

Elżbieta Osewska

Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw
Wydział Studiów nad Rodziną
eosewska@wp.pl

UDK: 37.014.52 (438)
Pregledni rad

Sažetak

Poljska već stoljećima zadržava jedinstveno svojstvo zaštitnice kršćanstva. Rimokatolička Crkva postala je braniteljicom poljaštva i katoličanstva, osobito u vrijeme komunizma i sovjetskog režima. Rimokatolička Crkva u Poljskoj dala je velik doprinos razvoju župne kateheze i patriotskog odgoja tijekom sovjetske okupacije. Danas se ponajprije Crkva, ali i vjersko obrazovanje suočavaju s promjenama u europskoj kulturi koje stvaraju nove izazove. Kako bi se na njih što bolje odgovorilo, unutarne i vanjsko vrednovanja vjerskog obrazovanja u školama u Poljskoj čini se nužnim procesom. Vjersko obrazovanje ne može se analizirati izvan konteksta škole, jer je državna škola osnovni okvir. Autorica ovog članka objašnjava ulogu vjerskog obrazovanja u državnim školama u Poljskoj u kontekstu povijesnih, političkih, društvenih, gospodarskih, kulturnih i obrazovnih promjena. Najprije se daje osvrt na vjersko obrazovanje u Poljskoj iz povijesne perspektive. Autorica zatim ukazuje na pretpostavke vjerskog obrazovanja, njegovu narav, ciljeve, promjene i izazove. Kako bi se mladež mogla suočiti s novim izazovima i pripremiti za nove situacije, u vjersko obrazovanje je, u prvom redu, potrebno vratiti dostojanstvo i jedinstvenost ljudske osobe stvorene na sliku Božju, prihvatiti teološke koncepte i ulogu dijaloga u procesu učenja, uvesti učenje za život povezano sa svakodnevnim situacijama, povećati mogućnosti za osobni razvoj i rast u vjeri učenika svake dobne skupine, jačati izgradnju identiteta učenika, tražiti nove načine komuniciranja, razvijati kritičko mišljenje, promicati moralni odgoj, istražiti nove modele suradnje s obitelji i drugim odgojno-obrazovnih ustanovama.

Ključne riječi: vjersko obrazovanje, Poljska, državna škola, izazovi.

UVOD

Poljska se nalazi u središtu Europe. Stoga su, etnička, kulturna i vjerska tradicija u Poljskoj pod utjecajem mentaliteta obiju strana Europe, Zapadne i Istočne: zapadnjačke radinosti i istočnjačkoga gostoprimstva. I u vjerskom je smislu, isto tako, Poljska pod utjecajem i rimokatolicizma i pravoslavlja. S obzirom na svoj strateški položaj, Poljska zadržava jedinstveno svojstvo zaštitnice kršćanstva. Rimokatolička Crkva postala je braniteljicom poljaštva i katoličanstva, osobito u vrijeme komunizma i sovjetskog režima.¹ Poljska danas ima 38,2 milijuna stanovnika i obuhvaća površinu od 312.685 kilometara četvornih, uz prosječnu gustoću stanovništva od 122 stanovnika po kilometru četvornom. , Niska stopa nataliteta i dramatičan porast emigracije od godine 1990. (pogotovo nakon godine 2004.) dovodi do sve većih poteškoća u demografskom razvoju, obrazovanju i tržištu rada. Poljsko se društvo također suočava s procesom starenja, a time i povećanjem udjela radnosposobnog stanovništva starije dobi. Teritorijalna organizacija poljske države jamči decentralizaciju javne vlasti. Od 1999. godine Poljska je podijeljena u 16 pokrajina. Regionalne pedagoški vlasti (*Kuratorium Oświaty*), odgovorne za pedagoški i didaktički nadzor nad školama u svojim regijama, dio su regionalne uprave.²

Obvezno obrazovanje u Poljskoj dijeli se na: jednogodišnje pripremno predškolsko obrazovanje; cjelovito školsko obrazovanje koje traje do završetka niže srednje škole (obično do dobi od 16 godina, ali ne iznad 18 godina); izvanredno obrazovanje do 18 godina starosti u školi ili izvan škole. Od godine 2011. predškolsko obrazovanje obvezno je za djecu od 5 godina, a djeca od 6 godina mogu pohađati vrtić ili predškolsku nastavu u osnovnim školama. Osnovna škola, koja je prije obuhvaćala cjelovito osmogodišnje školovanje, podijeljena je na dva stupnja: prvi stupanj (od 1. do 3. razreda) je integrirano ranije školsko obrazovanje, a drugi stupanj (od 4. do 6. razreda) temelji se na predmetnoj nastavi. Po završetku šestogodišnje osnovne škole, učenici polažu obvezni završni ispit. Od školske 1999./2000. godine svi učenici osnovnih škola nastavljaju školovanje u trogodišnjoj općoj nižoj srednjoj školi, po završetku koje mogu nastaviti školovanje u različitim vrstama viših srednjih škola.

¹ Vidi: Elżbieta Osewska, *Religious Pluralism from the Perspective of Central and Eastern Europe*, u: G. Byrne, P. Kieran (prir.), *Toward Mutual Ground: Pluralism, Religious Education and Diversity in Irish Schools*, Columbia Press, Dublin, 2013., 133-143.

² Vidi Polish Eurydice Unit, *The System of Education in Poland*, Foundation for the Development of the Education System, Warsaw, 2012., 5-7.

Nakon završene opće više srednje škole učenici mogu nastaviti obrazovanje na višoj srednjoj strukovnoj školi po završetku koje polažu završni ispit i stječu diplomu o strukovnom obrazovanju. Učenici viših srednjih škola u Poljskoj koji su stekli diplomu o završenom strukovnom obrazovanju, imaju široke obrazovne mogućnosti na razini terciarnog obrazovanja.³

Danas, unatoč brojnim problemima i izazovima, obrazovanje se čini važnom, ali i vrlo složenom zadaćom poljskog društva. Ta složenost katkad sprječava stručnjake u obrazovanju u primjeni holističkog pristupa, prema kojem odgoj cjelovite ljudske osobe obuhvaća njezinu vjersku, duhovnu i moralnu dimenziju. Kako bi se bolje razumjeli narav, ciljevi i sadržaj katoličkoga vjerskog obrazovanja (VO) u školama u Poljskoj, donosi se njegov povijesni pregled te naglašavaju osnovni pojmovi i izazovi.

1. VJERSKO OBRAZOVANJE U POLJSKOJ – POVIJESNI PREGLED

Prije Drugoga svjetskog rata vjersko obrazovanje u školama u Poljskoj našlo je svoje pravno uporište u ratifikaciji sporazuma između Poljske i Svete Stolicе (Sporazum između Svete Stolicе i Republike Poljske potpisan u Rimu 10. veljače 1925.). Prema članku 13 vjersko obrazovanje postalo je obvezno u svim državnim školama, osim u visokoobrazovnim ustanovama, na temelju čega su Rimokatolička Crkva i druge vjerske institucije stekle pravo provođenja vjerskog obrazovanja, odgoja i nadzora nastavnog sadržaja.⁴

Poslijeratna situacija dramatično se promijenila. Vjersko obrazovanje u poljskim školama palo je pod utjecaj komunističkog režima, unatoč ukidanju Sporazuma iz 1925. Vjersko obrazovanje održavalo je *status quo* i nije se samo temeljilo na sporazumu između Poljske i Svete Stolicе nego i na Ustavu iz ožujka koji je priznala Privremena vlada nacionalnog jedinstva. U skladu s predratnim propisima vjersko obrazovanje uvedeno je u sve javne škole osim na sveučilišta. Vjeroučitelj/ica je trebao/la sudjelovati na sjednicama školskog odbora i satnicu vjerskog obrazovanja uskladiti s kurikulumom. Predmet vjerskog obrazovanja uvršten je u raspored sati, a dobivene ocjene upisane su u svjedodžbu te se vjersko obrazovanje

³ Ibid, 10-12.

⁴ Vidi Marian Zając-Paweł Makosa, *Faithfulness to God and to people. Religious education in Poland*, u: H. G. Ziebertz-U. Riegel (prir.), *How teachers in Europe teach religion. An international empirical study in 16 countries*, LIT Verlag, Berlin, 2009., 169-180.

moglo izabrati kao predmet na maturalskom ispitu. Crkva je kurikulum prosljedila Ministarstvu obrazovanja na odobrenje. Privremeni karakter VO potvrdio je ministar obrazovanja 1945. na temelju poštivanja slobode savjesti i vjeroispovijesti. Shodno tome, dijete je moglo birati hoće li pohađati satove VO ili neće, prema odluci roditelja. No, u isto vrijeme, na kongresu o obrazovanju u Łódžu naglašava se političko jedinstvo kao glavni cilj osnovnoškolskog obrazovanja. Na taj način škole su bile izložene ideologiji sovjetskog režima koji je njima upravljao. Od 1945. započeo je proces osnivanja državnih škola bez VO. Istodobno su ukinute brojne privatne obrazovne ustanove kojima je uglavnom upravljala Rimokatolička Crkva. Križevi su uklonjeni iz škola, a ateistička propaganda zahvatila je sve institucije. Poljski biskupi poslali su vlastima dopis kojem su ukazali na potrebu vjernika za slobodom izražavanja vjere.⁵

Godine 1950. državna je vlast potpisala ugovor s episkopatom, na temelju kojeg je, uz ostala pitanja, regulirano vjersko obrazovanje u školama. Međutim, u školskoj godini 1950./51. uredba kojom se uređuje organizacija odgoja i obrazovanja ne obuhvaća i VO. Odgovornost za organizaciju VO praktično se s državne razine prenosi na ravnatelje škola. Daljnja ograničenja uvedena su sljedećih godina. U školskoj godini 1953./54. VO je ukinut u srednjim i strukovnim školama. Sljedeće godine uslijedila je odluka da se VO održava na posljednjem satu nastave. Rezultat tih ograničenja bio je da je u školskoj godini 1955./56. VO bio zastupljen u samo 30 % svih škola u Poljskoj. Episkopat je na novu situaciju odgovorio na način da je s jedne strane tražio pravo na vjersko obrazovanje u školama, a s druge pripremao župnu katehezu kao najbolje rješenje. Kako su zahtjevi bili zanemareni, propovijedi su postale jednostavni oblik župne kateheze.⁶ Na temelju novog ugovora između državne vlasti i Episkopata 1956. godine uslijedilo je ponovno uvođenje VO u škole. No ubrzo se ispostavilo da je to bila samo igra socijalističke vlade. Bilo je toliko ograničenja da je ponovno uvođenje bilo goto-

⁵ Vidi Kazimierz Misiaszek, *Koncepcja nauczania religii katolickiej w publicznej szkole polskiej*, TNFS, Warszawa, 2010., 85-95; Józef Stala-Elżbieta Osewska, *Anders erziehen in Polen. Der Erziehungs und Bildungsbegriff im Kontext eines sich ständig verändernden Europas des XXI. Jahrhunderts*, Polihymnia, Tarnów, 2009.; Józef Stala, *RE Books as a Support for Creative Teaching and Learning in a Polish Context*, u: Elżbieta Osewska (prir.), *Education and Creativity*, UKSW, Warszawa, 2014.: 117-129; Józef Stala, *„Handlungskompetenzen“ des Religionslehrers und Katecheten, eine an der Vermittlung pädagogischer und katechetischer Fähigkeiten orientierte Ausbildung*, *The Person and the Challenges* 4 (2014) 1, 141-156.

⁶ Vidi Jan Doppke, *Przemiany katechizacji w szkole*, u: M. Majewski (prir.), *Katechizacja w szkole*, ITS, Lublin, 1992., 13-29.

vo nemoguće: VO je postao samo izborni predmet; vjeroučitelj više nije bio član školskog odbora; roditelji su trebali podnijeti zahtjev da njihova djeca imaju VO; sat VO mogao se održavati samo prije ili poslije nastave. Nedostatak sustavnog rješenja bio je najveći nedostatak nove uredbe: održavanje vjerskog obrazovanja ovisilo je o suglasnosti uprave određene škole. Gotovo odmah nakon potpisivanja ugovora s Episkopatom državna vlast počela je s uklanjanjem vjere iz škola na administrativan način. Princip odvajanja crkve i države, sadržan u Staljinovom dekretu iz 1952., protumačen je prema sovjetskom modelu. Godine 1957. Ministarstvo prosvjete ukinulo je upisivanje ocjene iz VO u školske svjedodžbe, a uvedena je i zabrana zapošljavanja svećenika, pastora i članova bilo koje vjerske ustanove.⁷ Konačno, 1961. godine, VO je ukinut u školama. Komunistički režim je 15. srpnja 1961. donio zakon o razvoju sustava obrazovanja prema kojem se, sukladno članku 2, škole i sve obrazovne institucije smatraju svjetovnim. Socijalistička država je, temeljena na marksističkom materijalizmu, koristila škole kao jedan od glavnih središta ideološke indoktrinacije. Nakon 1961. godine Katolička Crkva u Poljskoj počela je organizirati mrežu župne kateheze, no država je kontrolirala svaku obrazovnu djelatnost. Sukladno tome, država je zahtijevala evidenciju o održavanju kateheze, predaju popisa učenika i ustrajala u zabrani da VO podučavaju posvećene osobe.⁸

Zahvaljujući hrabrosti svećenika i župnih kateheta, država nije u potpunosti uspjela kontrolirati održavanje župne kateheze unatoč silnim naporima. Nakon štrajkova 1981. Ministarstvo prosvjete naredilo je ravnateljima da usklade školski raspored sa župnim katehetskim planom, i dopustilo podučavanje vjere u kazneno-popravnim domovima i lječilištima.⁹ No i dalje se u osamdesetima pokušalo uvesti vjerske studije kao predmet usmjeren na ateističku indoktrinaciju učenika. Bila je to reakcija na snažne prosvjede zbog neuvođenja vjerskog obrazovanja kao obveznog predmeta. Komunistički je režim uvelike nastojao oslabiti ulogu Rimokatoličke Crkve u poljskom društvu i staviti crkvenu vlast pod svoju kontrolu.

⁷ Vidi Piotr Tomasik, *Religia w dialogu z edukacją*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa, 2003., 103.

⁸ Vidi Kazimierz Misiaszek, *Koncepcja nauczania religii katolickiej w publicznej szkole polskiej*, 96-107.

⁹ Vidi Piotr Tomasik, *Religia w dialogu z edukacją*, 104-105.

2. RIMOKATOLIČKA POLJSKA U EUROPSKOJ UNIJI – NOVI IZAZOVI

Godine 2004. Poljska je postala dio Europske unije. Iz toga proizlazi temeljna pretpostavka da svaka skupina ljudi treba imati prostor i pravo na očuvanje vlastitog obrazovnog projekta, shodno vlastitoj kulturi, koju je, čini se, nadvladalo radikalno različito razumijevanje ljudske stvarnosti, obrazovanja, vrijednosti i kršćanskog odgoja. Je li katoličko vjersko obrazovanje postalo simbolički referentni sustav, naslijeđe iz prošlosti? Je li tek postalo estetska stvarnost ili učinkovit instrument za europski orijentirani nastavni plan? Pitanje koje zahtijeva odgovor jest kako VO u poljskim školama danas prilagoditi europskoj kulturi, jer bi to značilo da su nedavne promjene na europskom kontinentu samo slučajne, a ne temeljne. Prepoznavanje simptoma nove, neučinkovite, svjetovne stvarnosti dovodi isto pitanje u kontekst radikalnog diskontinuiteta kršćanskog mentaliteta u mnogim dijelovima Starog kontinenta.

Kako je pojašnjeno u prethodnim poglavljima, Rimokatolička Crkva u Poljskoj dala je veliki doprinos razvoju župne kateheze i patriotskog odgoja tijekom sovjetske okupacije. Danas promjena europske kulture predstavlja ponajprije izazov za Crkvu pa i za vjersko obrazovanje. Razdoblje unutarnjega i vanjskog vrednovanja VO u školama u Poljskoj nameće se kao nužnost u cilju što boljeg odgovora na postojeće izazove. Zbog visoke razine nezaposlenosti svake godine poljsko društvo gubi stotine tisuća Poljaka, koji odlaze na Zapad u potrazi za poslom. U isto vrijeme zapadnoeuropski etnički, kulturni i vjerski mozaik postaje sve složeniji, pa su Poljaci izloženi raznim kulturnim i vjerskim opredjeljenjima. Suprotstavljanje različitih tradicija dovodi do stvaranja karakteristične višekulturalne perspektive, s brojnim denominacijama i kulturnim identitetima. Ne želi se sugerirati kako se ljudi različitih kultura, nacionalnosti i vjera ne trebaju povezivati (osim radikalnih/fundamentalističkih vjerskih skupina). Ipak, ljudi koji dolaze iz različitih dijelova Europe i svijeta, imaju svoje društvene, kulturne i vjerske obrasce koje donose u europsko društvo. U tom kontekstu Poljaci su također izloženi brojnim nastojanjima u Europi i suočavaju se s predstavnicima drugih kultura i religija.¹⁰ U 21. stoljeću napetost između istosti, identite-

¹⁰ Elżbieta Osewska, *Religious Pluralism from the Perspective of Central and Eastern Europe*, 133-143; Elżbieta Osewska-Józef Stala, *W kierunku katechezy rodzinnej*, Jedność, Kielce, 2003.; Józef Stala, *Richtungsweisende Merkmale zur religiösen Erziehung und Bildung im Lehrwerk von Papst Johannes Paul II.*, Bogoslovska smotra 84 (2014) 1, 137-148; Józef Stala, *Geistig behinderte Kinder religiös erziehen – Herausforderungen an Pädagogik und Katechese*, The Person and the

ta i različitosti prisutna je u svim dijelovima europskog društva. Konkretna iskustva u društvenom životu predstavljaju izazov za utvrđene stavove Poljaka, ali i za obrazovni sustav i Crkvu.

3. PRETPOSTAVKE VJERSKOG OBRAZOVANJA U DRŽAVNIM ŠKOLAMA

Ključni povijesni, vjerski i kulturni problemi iz prošlosti snažno utječu na VO u školama u Poljskoj u novije vrijeme. U početku društveno-političke transformacije u Poljskoj, kada je društvo bilo sklonije integraciji svjetovnoga i vjerskog sadržaja, Crkva je zahtijevala uvođenje konfesionalnog VO u nastavni plan i programa. Zapadnjaci to teško mogu pojmiti. U Poljskoj je katoličanstvo prisutno u području javnog života, primjerice, državne proslave povezane s su liturgijskim slavljinama. Također, treba podsjetiti da je u Poljskoj katoličanstvo dio kako nacionalnog, tako i pojedinačnog identiteta.

Većina Poljaka očekuju da će škole koje financira država (društvo) podržati VO, u skladu s demokratskim pravilima i crkvenim dokumentima. "Aspekt ljudske osobe otvoren prema transcendentiji nužno uključuje element vjerskog obrazovanja u školama: to je aspekt prava na obrazovanje (usp. c. 799 CIC). Bez VO učenici će biti lišeni važnog segmenta odgoja i osobnog razvoja, koji im pomaže da postignu životno važan sklad između vjere i kulture. Moralna izgradnja i vjersko obrazovanje također potiču razvoj osobne i društvene odgovornosti i drugih građanskih vrijednosti, predstavljajući stoga važan doprinos općem dobru društva. U pluralističkom društvu pravo na vjersku slobodu zahtijeva održivost vjerskog obrazovanja u školama kao i jamstvo da to obrazovanje bude u skladu s roditeljskim uvjerenjima, koji imaju pravo odrediti, u skladu s vlastitim vjerskim uvjerenjima, vrstu vjerskog obrazovanja koje će njihova djeca dobiti [...] Pravo roditelja je povrijeđeno ako su njihova djeca prisiljena pohađati nastavu ili predavanja koja nisu u skladu s njihovim vjerskim uvjerenjima, ili ako je jedan sustav obrazovanja, koji isključuje svaku vrstu vjerskog odgoja, nametnut svima" (Deklaracija *Dignitatis humanae* 5; para. c. 799 CIC; Sveta Stolica, *Povelja o pravima obitelji*, čl. 24. 5, c-d). Tu tvrdnju potvrđuje i *Opća deklaracija o ljudskim pravima* (čl. 26) te brojne druge deklaracije i konvencije međunarodne zajednice (Okružnica predsjednika Biskupske konferencije o vjerskom obrazovanju u školama 10-11). Važno je podsjetiti da su roditelji prvi odgojitelji u vjeri, jer oni kod svoje djece razvi-

Challenges 4 (2014) 2, 221-234; Józef Stala, *Familienkatechese in Polen um die Jahrhundertwende. Probleme und Herausforderungen*, Biblos, Tarnów, 2008.

jaju osjećaj i reakciju na Božju prisutnost, prva iskustava, praksu molitve i obrasce života u obitelji. Po njihovu primjeru u kući, njihovim sudjelovanjem na misi, sakramentima i drugim oblicima liturgije oni ugrađuju temelje cjeloživotne vjere i učenja u svoju djecu.

Mnogi roditelji u Poljskoj traže pomoć u vjerskom obrazovanju djece, ponekad ne znajući gdje ju mogu dobiti. Danas, mnogi roditelji vjeruju da je najbolje vrijeme za početak vjerskog odgoja kada dijete postigne određeni stupanj intelektualne sposobnosti, ali ne shvaćaju važnost prvih mjeseci i godina za razvoj vjerskih stavova. Mnogi roditelji očekuju čvrstu potporu od vjeroučitelja u školi i župi kao i svećenika, a neki bi možda radije prenijeli odgovornost za vjerski odgoj na župu ili školu. Ono čega roditelji očito nisu svjesni jest da pravi vjerski odgoj djeteta zahtijeva aktivno sudjelovanje svih obrazovnih subjekata i institucija, od obitelji, do župe, škole, pokreta, udruga i skupina.¹¹ Roditeljima se nudi cjelovita potpora putem brojnih programa sakramentalne kateheze u Poljskoj koji su značajna dopuna katehezi u obitelji.

Konfesionalno vjersko obrazovanje u državnim, privatnim i vjerskim školama u Poljskoj nude Rimokatolička, Pravoslavna i Protestantska Crkva. Roditelji, odnosno učenici (u srednjoj školi) mogu odabrati i etiku. Društveno-politička transformacija, nakon 1989. godine, dovela je do stvaranja boljih uvjeta za razvoj VO. Od 2007. ocjene iz VO ili etike računaju se u ukupni prosjek ocjena uz pozitivne reakcije učenika i roditelja.¹²

4. CILJEVI I NARAV VJERSKOG OBRAZOVANJA

Razvoj VO u Poljskoj predmet je stalnih rasprava. Predstavnici obrazovnih znanosti ističu kako se vjerski obrazovni ciljevi trebaju uskladiti s općim obrazovnim ciljevima ukoliko je škola mjesto gdje se provodi VO. Zapravo, temeljni ciljevi VO u školi istovjetni su s ciljevima kateheze: produbljivanje vjere u punini, stjecanje znanja koje pomaže da se slavi i promišlja Kristovo otajstvo (GDC 85), jer se VO čak i u državnim školama priznaje kao dio kateheze. Posljedica takvog pristupa je da prvi zadatak VO znači dobivanje znanja o vjeri. Dakle, vjeroučitelji u učionici podučavaju Bibliju, crkvenu tradici-

¹¹ Vidi Elżbieta Osewska, *Catechesis in the Polish Family – Empirical Survey*, u: Elżbieta Osewska (prir.), *Catechesis/Religious Education in the Family. A European Perspective*, Warszawa, 2010.

¹² Vidi Elżbieta Osewska, *The Current Situation of Education and Continuing Professional Development of RE Teachers in Poland in the Context of the Social Challenges*, *The Person and the Challenges* 3 (2013) 2, 123-131.

ju, ali, također, produbljuju znanje o svakodnevnom životu u svjetlu teologije. Opći pristup znanju koristan je u podučavanju VO jer usmjerava na ostvarive ciljeve, no kako je i očekivano, nejasnoće se pojavljuju kada se žele sagledati ishodi VO vezani uz razvoj vjere – pogotovo ako se o takvim ishodima govorilo na gotovo isti način kao i o ishodima znanja/vještina. Najvažniji su:

- moralni odgoj (prema Dekalogu i zahtjevima Evanđelja)
- liturgijsko obrazovanje (sposobnost učenika da potpuno, svjesno i aktivno sudjeluju, što podrazumijeva sama narav liturgije i dostojanstvo krštenja)
- odgoj u molitvi (steći iskustvo osobne molitve ili molitve u zajednici, izražavajući: pokajanje, kajanje, štovanje, slavu, zahvalu i molbu)
- obrazovanje za život u zajednici (razvija osjećaj zajedništva i solidarnosti među vjernicima, zagovarajući ekumensku dimenziju jedinstva kršćanskih crkava i međuvjerskog dijaloga);
- apostolsko i misionarsko poslanje (osposobiti Isusove učenike da kao kršćani pridonose društvu svojim stručnim, kulturnim i društvenim životom).¹³

U kontekstu vjerskog obrazovanja zanimljiva je uporaba jezika vjere i shodno tome pojma 'odgoja', koji naglašava promjene u osobnoj vjeri. Uporaba riječi 'odgoj' tradicionalno se povezuje s procesom odgoja i obrazovanja svećenika i članova crkvenih redova. Stoga termin 'odgoj' u kontekstu vjerskog obrazovanja ne obuhvaća samo prenošenje ili stjecanje znanja, nego je izravno povezan s osobnim promjenama. Uporabom jezika na ovakav način pokazuje se posebna sklonost prema vjeri i promjenama u vjeri. Međutim, treba imati na umu da se pojam 'razvoj vjere' također povezuje s razumijevanjem vjere, koji pritom uključuje sve komponente znanja, razumijevanja, stava i ponašanja.¹⁴

U tom kontekstu treba sagledati problem definiranja naravi vjerskog obrazovanja. Neki teoretičari ukazuju na jasnu razliku između evangelizacije, kateheze i vjerskog obrazovanja, što prihvaća i Crkva. Drugi pak teoretičari vjerskog obrazovanja u Poljskoj ne

¹³ Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa Programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, WAM, Kraków, 2010., 14, 17-20, 28-32, 39-42, 51-58, 72-78, 116-119.

¹⁴ Vidi Elżbieta Osewska, *Edukacja religijna w szkole katolickiej w Anglii i Walii w świetle "Living and Sharing Our Faith. A National Project of Catechesis and Religious Education"*, Biblos, Tarnów 2008.

uočavaju nikakvu razliku, nego smatraju da je VO dio kateheze, koja pomaže ne samo djeci i mladima u istraživanju različitih aspekata kršćanstva nego i u produbljivanju vjere. Ipak, stav je nekih stručnjaka da kateheza, koja se odvija unutar zajednice, živi izvan vjere i da nije moguća u kontekstu školovanja.¹⁵ Ideja da se vjersko obrazovanje shvati kao podučavanje o vjerama, ili o kršćanstvu, nije široko prihvaćena u Poljskoj.

Shodno tome, nastavni plan i program obuhvaća polog vjere, liturgiju, moral, molitvu, zajednicu vjernika i misiju u skladu s crkvenim katehetskim dokumentima. Znanje o vjeri i razumijevanje vjere snažno se povezuje sa zanimanjem za egzistencijalnim prihvaćanjem liturgije, molitve, moralnog odgoja i crkvene socijalizacije. Kada je riječ o nevjernicima, program je osmišljen kako bi se otkrila Božja prisutnost i kako bi takvo iskustvo dovelo do preobraćenja.

5. PROMJENE I IZAZOVI

Od godine 1945. VO u Poljskoj nekoliko je puta trebalo prilagoditi obrazovnom sustavu i društveno-političkom kontekstu. Protokom godina, zahvaljujući golemom radu katehetskih i pastoralnih instituta, katedrama bogoslovnog fakulteta, župnim katehetama i vjeroučiteljima, u središtu pažnje VO nije samo podučavanje vjeronauka nego naglašavanje višedimenzionalnog procesa evangelizacije; od pamćenja katehetskih formula do raznolikosti nastavnih metoda; od kognitivnih, moralnih i crkvenih do egzistencijalnih ciljeva. No, još uvijek je VO u državnim školama u Poljskoj više usmjeren na crkveni odgoj nego na postizanje osobne i vjerske zrelosti svakog pojedinog učenika, što je posebno važno kao temelj za etički i religijski pluralizam, slobodu vjere i uvjerenja te nove paradigme odnosa znanosti i vjere. Mladi naraštaji trebaju biti spremni suočiti se sa svim izazovima u području obrazovnih procedura i institucionalnih okvira (sukob između javnog i privatnog, sveprisutnost i relevantnost medija, kulturni generacijski jaz, itd.). Ako se VO u Poljskoj želi uskladiti s današnjim generacijama djece i mladeži, onda on treba podrazumijevati odgoj koji uključuje svakodnevni život mladih.¹⁶

¹⁵ Vidi Kazimierz Misiaszek, *Koncepcja nauczania religii katolickiej w publicznej szkole polskiej*, Warszawa, 2010.

¹⁶ Paweł Makosa, *The Catholic Identity of Polish Youth at the Beginning of the 21st Century*, u: M. Kalsky - P. Nissen (prir.), *A Glance in the Mirror. Dutch and Polish religious cultures*, LIT Verlag, Münster-Berlin-Wien-London, 2012., 79-90; Elżbieta Osewska, *The Current Situation of Education and Continuing Professional*

Učenici trebaju biti spremni prihvatiti i preuzeti svoju osobnu, društvenu i crkvenu odgovornost, tako da trebaju steći znanja i razviti vještine, vrijednosti i stavove koji će im omogućiti da pridonose društvu, narodu i Crkvi kao aktivni i zreli članovi. Nova generacija treba sveobuhvatni holistički pristup koji proizlazi iz života ljudi i Otkrivenja, svijeta i Crkve, i ne drukčije ili djelomično, nego u potrazi za jedinstvom, razvijajući se u različitim uvjetima. Važno uporište može pronaći u društvenoj, kulturnoj, psihološkoj i vjerskoj raznolikosti do koje je došlo temeljem povezivanja Otkrivenja i ljudskog iskustva, crkvenog učiteljstva i znanstvenih istraživanja te između univerzalnoga i partikularnog. Na taj način isprepleću se različiti elementi: informacija, interpretacija, komunikacija, iskustvo, egzistencijalna pitanja, teologija, odgoj za vrijednosti, kultura i vjera. U pogledu nastave VO u Poljskoj, potrebno je, pogotovo u nižim srednjim školama te u nastavnom planu i programu, poticati proučavanje, istraživanje i kritičko mišljenje, kao i promicanje razvoja cjelovite ljudske osobe, u svim njezinim dimenzijama: fizičkoj, psihološkoj, duhovnoj, društvenoj, moralnoj i vjerskoj. Ovakav pristup može pridonijeti da se plan i program VO više usmjeri na traženje smisla, međuljudsku komunikaciju i izgradnju identiteta. To ne znači da bi u nastavnom planu i programu VO prevladavali obrazovni sadržaji nego da bi ih trebalo uskladiti s teološkim.¹⁷

Putem vjerskog obrazovanja treba se suočiti s brojnim pitanjima relevantnima za proces odgoja djece i mladeži. Ako je u vjerskom obrazovanju izostavljen pedagoški aspekt, onda ono, u mnogim slučajevima, postaje samo vjerski studij. Izgradnja vlastitih emocija, želja i stavova važan je segment VO, koji ima svoju posebnu ulogu u promicanju razvoja cjelovite osobe te duhovnoga i moralnog razvoja učenika. Vjerskim obrazovanjem mogu se povezati didaktičke i pedagoške komponente odgoja i obrazovanja. Za to je potrebna interakcija između ciljeva, sadržaja, procesa poučavanja/učenja/otkrivanja i odgojno-obrazovnih subjekata: učenik, učitelj i zajednica koja poštuje njihovu slobodu.

Vjersko obrazovanje ima dvostruku ulogu, koja se primarno očituje u povezanosti i kreativnoj napetosti, s jedne strane odgovornosti pred Bogom u prikazivanju Njegove Objave, Riječi i Predaje i, s

Development of RE Teachers in Poland in the Context of the Social Challenges, The Person and the Challenges 3 (2013) 2, 123-131.

¹⁷ Vidi Graham Rossiter, *Decoding the Iconography of Contemporary Lifestyle: Uncovering and Evaluating the Spirituality in Consumerist Culture. Part 1. Context, Approach and Relevant Literature*, u: Elżbieta Osewska (prir.), *Education and Creativity*, Warszawa, 2014., 133-150.

druge strane, odgovornosti prema učenicima i nastavnicima, u nastojanju da se učenicima pomogne kritički misliti i tumačiti suvremena pitanja, pronaći smisao i uskladiti svoje djelovanje s Evanđeljem. Unatoč političkoj izolaciji vjersko je obrazovanje u Poljskoj povezano s teološkim promjenama (utjecaj teologije Drugoga vatikanskog koncila, crkvenih dokumenata i teoloških kretanja), obrazovnim promjenama (novi, humanistički pristup obrazovanju, veći naglasak na sposobnosti, stavove, ključne vještine potrebne za zapošljavanje) i katehetskim promjenama (promjene u Katekizmu i vjerskom obrazovanju slijedeći promjene koje naglašavaju kerigmatski pristup, antropološki i iskustveni pristup, socijalnu pravdu i drugo). Poljski stručnjaci za Katekizam priredili su stotine knjiga kako bi odgovorili na navedene promjene/izazove. Naše individualističko, neoliberalno i pluralističko društvo 21. stoljeća stvara nove izazove.

Važno je istaknuti da VO igra važnu ulogu u brojnim poljskim školama, u kojima se u obrazovanju naglašava kršćanska vizija osobe, posebno u malim gradovima i selima. Vjerska narav ljudskog bića jamstvo je prisutnosti vjerskog obrazovanja u školama, čak i onim državnim. Stoga VO ne treba ograničiti na prikazivanje različitih svjetskih religija ili vjerskih pojmova na 'neutralan' način, jer umjesto da djeci i mladeži bude potpora, dovodi do zbunjenosti i stvaranja vjerskog relativizma. U tom pogledu, roditelji učenika u državnim školama imaju pravo na VO, koji – upravo zato što je otvoren za sve – ne samo da neće dovesti u opasnost vjeru njihove djece, nego će pridonijeti njihovoj cjelovitoj izgradnji uz odgovarajuće vjersko obrazovanje. Koncepti poput vjerske slobode i istinske demokratske države trebaju uključivati to načelo.¹⁸

Kako bi se moglo nositi s novim izazovima i pripremiti mladež za nove situacije, vjersko obrazovanje ponajprije treba obnoviti dostojanstvo i jedinstvenost ljudske osobe stvorene na sliku Božju, prihvatiti teološke koncepte i ulogu dijaloga u procesu učenja, u svakoj učionici. Zatim, VO, također, treba sadržavati učenje za život povezano sa svakodnevnim situacijama, povećati mogućnosti osobnog razvoja i rasta u vjeri učenika svake dobne skupine, jačati izgradnju identiteta učenika, tražiti nove načine komuniciranja, razvijati kritičko mišljenje, promicati moralni odgoj, istražiti nove modele

¹⁸ Józef Stala-Elżbieta Osewska, *Tarnowska seria podręczników*, u: J. Kostorz (prir.), *Podręczniki do religii. Sens czy bezsens?*, Redakcja Wydawnictw w WT UO, Opole, 2009., 131-141; Józef Stala, *Discovering God with Children with the Help of R.E. Books in a Polish Context*, u: F. Kraft-H. Roose - G. Büttner (prir.), *Symmetrical Communications? Philosophy and Theology in Classrooms across Europe*, RPI, Loccum, 2011., 49-59.

suradnje s obitelji i drugim odgojno-obrazovnim ustanovama. Ako VO u državnim školama u Poljskoj kritički procjenjuje nastajanje novih izazova u svjetlu Evanđelja i crkvenog nauka, tada će biti mogućnosti za kreativan odgovor i društvenu integraciju.

THE ROLE OF RELIGIOUS EDUCATION IN PUBLIC SCHOOLS IN POLAND

Summary

For centuries Poland has retained a unique property of a guardian of Christianity. The Roman Catholic Church has become a defender of Poland and Catholicism, especially in the time of communism and Soviet regime. The Roman Catholic Church made a major contribution to the development of parish catechesis and patriotic education during the Soviet occupation. Today, primarily the Church, and also religious education, is facing the changes in European culture which create new challenges. In order to respond to them in the best possible way, a process of external and internal evaluation of religious education in schools in Poland seems to be necessary. Religious education cannot be analyzed outside the context of school, since public school is the basic framework. The author of this article explains the role of religious education in public schools in Poland in the context of historical, political, social, economic, cultural and educational changes. First, she refers to religious education in Poland from a historical point of view. Then, she points at conditions for religious education, its nature, aims, changes and challenges. To make it possible for the young people to face the new challenges and get ready for new situations, it is necessary to make some changes in religious education, first of all to restore the dignity and uniqueness of human being created in the image of God, to accept theological concepts and the role of dialogue in the process of learning, to introduce learning for life associated with everyday situations, to increase the opportunities for personal development and growth in faith for students of all ages, to invigorate the development of the student's identity, to seek for new ways of communication, to develop critical thinking, to promote moral upbringing, to explore new models of cooperation with family and other educational institutions.

Key words: religious education, Poland, public school, challenges.